

CINEMATOGRAFUL PATRIA – ENIGMA EDIFICĂRII (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 103)

Tamara NESTEROV

Abstract

Patria Cinema is the first entertainment building of the Soviet period, constructed on the foundations of the former Club of the Bessarabian Nobility, destroyed in the years of the Second World War. From the information published in the recent years, it turned out that the building of the Nobility Club, which became the National Theater in the interwar period, was dismantled in 1937 in order to be rebuilt on its foundations after Ernest Doneaud's 1936 project in a modernist vision. The building, with its raised walls and mounted roof, survived during the war, being finished in the post-war period, with the architecture modified in the spirit of socialist realism, according to the project of the architect V. Voițehovski.

Keywords: cinematography, club, reconstruction, reevaluation, project author, post-war, interwar.

Cinematograful Patria este situat în centrul Chișinăului, la un colț al Grădinii Publice, cu fațada orientată spre strada centrală a orașului. Această clădire este unul dintre primele edificii de spectacol din perioada sovietică și unul dintre cele mai spațioase de acest gen, dar mult timp nu s-a scris despre istoria și autorul proiectului¹, de altfel o situație obișnuită pentru acea perioadă.

Pentru prima dată numele arhitectului Cinematografului Patria, Valentin Voițehovski, și anul finisării proiectului, 1951, au fost menționați în teza de doctor în arhitectură a conferențiarului universitar E. Bognibov. Din aceeași sursă a devenit cunoscut că Cinematograful Patria a înlocuit clădirea fostului teatru municipal, care, după cum s-a afirmat, a ars într-un incendiu în timpul celei de a doua conflagrații mondiale². Astfel, cunoașterea istoriei

Chișinăului s-a îmbogățit cu câteva știri minunate: în perioada interbelică orașul avea teatru, cetățenii aveau parte de spectacole și divertismente artistice, dar despre viața culturală de atunci nu se cunoștea nimic: nici nume de actori, nici titluri de spectacole. Doar locul unde s-a aflat teatrul a devenit cunoscut: sub clădirea Cinematografului Patria!

Arhitectul Valentin Voițehovski (1909-1977), om emerit al culturii din RSSM, în peste 25 de ani de activitate de proiectare, a elaborat peste 400 de proiecte de clădiri cu destinație socială, publică, de cultură și de locuit! Printre lucrările sale sunt clădiri înalt apreciate astăzi: sediul fostului Minister al Alimentației Publice, sediul Ministerului Finanțelor, Filarmonica, magazinul universal „Gemenii”, blocurile de studii ale Universității de Medicină, imobile de locuit, Cinematograful Dacia din Soroca și multe proiecte-model pentru cinematografe, școli, grădinițe³.

După ce și-a încheiat activitatea de proiectare în 1964, V. Voițehovski, timp de 10 ani până în 1975, a fost profesor la Catedra de arhitectura a Universității Tehnice din Moldova, o perioadă a fost decan al Facultății de Arhitectură și Urbanism, revenind la o vocație mai veche a sa de instruire și cercetare; a susținut în 1966 teza de doctor în arhitectură cu tema „Cetatea Sorociei”. Deseori povestea studenților secvențe din activitatea sa de proiectare, printre care cât de mult era admirată de către muncitorii-constructori structura planimetrică și arhitectura Cinematografului Patria. Aceste clipe de coeziune sinceră și sufletească cu discipolii săi au așezat în mod firesc în memoria studenților că autor al proiectului Cinematografului Patria este profesorul V. Voițehovski, cu toate că în puținele scrieri de atunci despre arhitectura sovietică din RSSM autorii proiectelor nu erau indicați, dar studenții erau siguri că Valentin Alexandrovici este autorul proiectului Cinematografului Patria, E. Bognibov fiind un discipol din prima promoție.

În articolul din prima *Enciclopedie a Chișinăului* (1984), dedicat cinematografelelor din Chișinău, informația a fost modificată tacit: era scris că Cine-

¹ *История Кишинева (1466-1966)*, Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1966, с. 442; В. Смирнов, *Градостроительство Молдавии XIX-XX веков*, Кишинев: Изд. Картя Молдовеняскэ, 1975, с. 47.

² Е. А. Бognibov, *Пути развития архитектуры Советской Молдавии 1940 – середины 1970 гг.* Диссертация на соискание ученой степени канд. наук. М.: 1976, с. 46-47.

³ Arhiva Universității Tehnice a Moldovei, Dosarul „V.A. Voițehovski”.

matograful Patria se află nu pe locul fostului teatru municipal din interbelic, ci pe locul sediului Adunării Nobilimii din Basarabia – Clubul Nobilimii (*Благородное собрание*, sau *Дворянский клуб*)⁴, un loc de reuniune a aristocraților și a elitelor, căreia i se mai spunea și Clubul Englez (*Английский клуб*), după originea ideii stabilimentului. Această instituție selectă era cunoscută de la sfârșitul secolului XIX și a existat până la unirea Basarabiei cu România. Despre perioada imperială se vorbește și se putea studia liber, fiind considerată o evoluție pozitivă în dezvoltarea social-economică și culturală a Basarabiei, dar realizările din perioada administrației române erau ținute la index, nu erau nici discutate, nici negate, pentru a fi creat un vid informațional! Trei clădiri cu sală de spectacol – Clubul Nobilimii în perioada imperială, devenită Teatrul Național din Chișinău (TNC), sau Teatrul Popular, în perioada României Mari, și Cinematograful Patria în perioada sovietică – s-au succedat pe același loc, continuând să găzduiască o instituție de cultură.

În aceeași enciclopedie, în alt articol, dedicat Cinematografului Patria, au fost publicate informații mai desfășurate, printre care că acesta ar fi fost construit conform unui „proiect individual”, inaugurarea având loc în anul 1952, arhitecți – V. Voițehovschi și M. Berber⁵. Aceleași informații cu privire la istoria Cinematografului Patria, construit pe locul Clubului Nobilimii, se repetă în a doua enciclopedie a Chișinăului, din 1997⁶.

Ulterior, apar mai multe informații precum că sediul Adunării Nobilimii se află pe locul unei prime clădiri, construită prin 1820, reconstruită în anii 70 ai secolului XIX, dispărută într-un incendiu și reconstruită în anii 1898-1890 după proiectul arhitectului de origine austriacă Henrik von Lonsky⁷.

Comparând sediul Adunării Nobilimii⁸, cel al TNC din 1921, cunoscute din fotografiile contemporane, cu aspectul Cinematografului Patria, se poate observa că ultimul edificiu a preluat nu numai locul și prestața edificiului inițial, ci și volumetria, modificările atingând mai mult compoziția și plastica

arhitecturală. Sediul Adunării Nobilimii consta dintr-un volum central prismatic, în două niveluri, flancat lateral de două corpuri într-un nivel. Volumul dominant, avansat spre stradă, acoperit cu o boltă din fășii cilindrice, corespundea sălii de adunări, dotată cu lumină naturală, ce pătrundea prin plafonul din sticlă, instalat în zenitul bolții. Prezența unei săli mari pentru adunări permitea organizarea concertelor poetice și muzicale, precum și montarea spectacolelor.

Simetria fațadei era evidențiată de un fronton cu statuile a două personaje antice, de mici rezalite, dispuse echidistant, cu factura din bosaje orizontale. Prin aripa stângă, aproape de Grădina Publică, era organizat accesul publicului în clădire, evidențiat printr-o copertină sub forma cupolei. Aripa din dreapta, cu fațada realizată în aceeași decorație plastică, a găzduit Clubul Jokey, într-o relație logică cu clădirea Clubului Nobilimii (fig. 1).

Aspectul clădirii TNC a fost ajustat la noua destinație din perioada interbelică: au dispărut sculpturile antice care flancau rezalitul central, fereastra din axa fațadei de la etaj a fost acoperită pentru a instala panoul cu afișa teatrală; în spatele clădirii, orientată spre Grădina Publică, a apărut cutia scenică (fig. 2).

În 1935, după o activitate fructuoasă, activitatea TNC a fost oprită pentru o reconstrucție capitală

Fig. 1. Clădirea Adunării Nobilimii basarabene, ante-1903.

Fig. 2. Clădirea Teatrului Popular, sau Teatrului Național, 1921-1935.

⁴ Кишинев. Энциклопедия. Кишинев: Гл. Ред. Сов. МЭ, 1984, с. 272.

⁵ Ibidem.

⁶ Chișinău. Enciclopedie. Editor Iurie Colesnic. Chișinău: Muzeum, 1997, p. 146.

⁷ „Cinematograful Patria-Emil Loteanu între a fi sau nu a fi”, <http://www.allmoldova.com/ru/news/cinematograful-patria-emil-loteanu-intre-a-fi-si-a-nu-fi> (accesat 2020).

⁸ П. Крушев, *Бессарабия*, М., 1903.

Fig. 3. Vedere a sălii de adunare în curs de demolare, 1937.

a clădirii. Ultima imagine, publicată în Monitorul Oficial din 1937, reprezenta sala de spectacole, scena îngustă și joasă, podeaua orizontală – particularități care nu puteau satisface cerințele tehnicii teatrale (fig. 3).

Istoria TNC s-a oprit în anul închiderii stațiunii teatrale pentru reparație, 1935, iar a doua conflagrație mondială a împărțit timpul în două segmente: „până” și „după”; „după”, pe locul teatrului și-a făcut apariția un alt tip de clădire, cu o altă destinație publică, finisată în altă orânduire social-politică – Cinematograful Patria.

În descrierile arhitecturii din RSSM, Cinematograful Patria este menționat laconic, fără analiza arhitecturii, deși totul pare a fi disponibil: proiectul elaborat „individual”, numele autorului, anii de proiectare și de construcție; dar apar tot mai multe nedumeriri. Prima nedumerire reiese din analiza planului clădirii. De obicei, cinematografele au un plan simplu, constând din sală de cinema cu ecran, cabină de proiectare, vestibul cu casă de bilete. Cinematograful Patria însă reprezintă un conglomerat de încăperi, a cărui funcționalitate poate fi justificată numai admitând intenția creării unui spațiu luxos, ca o etapă de formare a structurii planimetrice a cinematografului, dar repetând funcționalitatea ramificată a spațiului teatral, care propune o aflare mai îndelungată în incinta cu spectacole (compuse din acte cu antracte), unde sunt necesare foaiere, garderobă, blocuri sanitare, fumare, 1-2 bufete cu mese, locuri în loje, la balcon etc.

La etajul întâi al Cinematografului Patria se afla al doilea foaiere, cu o scenă și un pian, unde în anii '60-'70, în așteptarea începerii filmului aveau loc mici concerte pentru public. Tot la acest etaj se afla sala mică pentru filmul repetat, ce prezenta interes pentru cinefili. De reținut că în acel mic articol dedi-

cat Cinematografului Patria din Enciclopedia-1984 este descris interiorul: „...la primul etaj [parter – n.n.] se afla un vestibul, un foaiere, o sala mare de cinema cu 948 locuri și balcon, la etajul doi [întâi – n.n.] – o sală mică cu 98 locuri, o sală de concert și alta de lectură, bufet și birouri, tehnice”, autorul, observând componența neobișnuit de generoasă a compartimentelor, a găsit necesar să dea explicații, precum că „clădirea cinematografului este utilizată pentru conferințe tematice cu demonstrația filmelor, organizarea lecțiilor, concertelor, activitatea universității populare și a clubului cinefililor”¹⁰. Prin sortimentul încăperilor este lesne de observat că Cinematograful Patria reprezintă un club al intereselor intelectual-artistice, fiind foarte apropiat de destinația acelui Club Englez de la sfârșitul secolului XIX.

Nedumerirea provocată a fost întărită citind memoriile publicate pe INET ale profesorului UTM Aurel Marinciuc, un bun cunoscător al trecutului Chișinăului, care a afirmat că Cinematograful Patria era deja construit la începutul războiului: „O parte a clădirii vechi era din lemn, și a apărut ideea să fie reconstruită. Au reușit să ridice pereții din cărămidă și s-a început războiul”¹¹, dar în unele scrieri s-a afirmat că acea clădire a fost distrusă. În broșura dedicată creației și operei arhitectului V. Voițehovschi, arhitectul Grigorii Bosenco, un alt discipol al său, a afirmat că „clădirea Adunării Nobilimii a fost refăcută pentru clădirea cinematografului Patria, arhitectul i-a schimbat planimetria, cu păstrarea configurației vechi a fundației, în esență a fost ridicată o clădire complet nouă, baza compozițională fiind sala de spectacole [...] și la baza proiectului a fost pusă ideea păstrării aspectului vizual și înălțimea clădirii vechi [...] detaliile fațadei sunt neoclasică”¹².

Sunt evidente eforturile de a ieși cu cinste din capcana în care s-au pomenit autorii care au scris despre Cinematograful Patria: apariția știrilor cândva ținute la index, „gura lumii”, care nu poate fi astupată, a acelor supraviețuitori ai perioadei interbelice din Chișinău, precum și analiza critică a planimetriei răsturnau atribuția temporară, numele și impli-

¹⁰ Кишинев. Энциклопедия, Кишинев: Гл. Ред. Сов. МЭ, 1984, с. 272.

¹¹ Elena Zamura, Interviu cu Aurel Marinciuc. „Я был на первом сеансе в кинотеатре «Патрия» в декабре 1952 года”, postat 8.06.2011, <https://orasulmeuchisinau.wordpress.com/2011/06/08/istoria-cladirilor/>

¹² Григорий Босенко, Архитектор: профессор, заслуженный деятель искусств МССР Валентин Войцеховский, Ch.: s.n., 2009, p. 6-7.

⁹ Monitorul Oficial, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Chișinău, 1937.

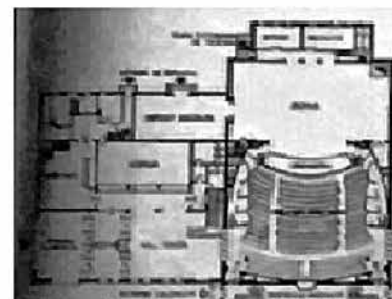
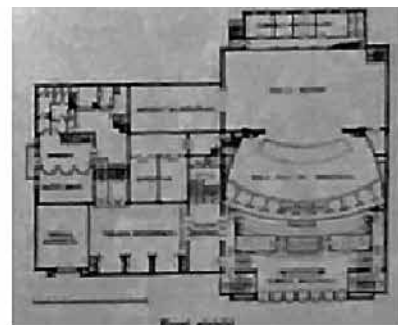

Fig. 4. Proiectul publicat în revista *Arhitectura*, 1941.

care arhitectului în edificarea clădirii. Se observă declarația insistentă cu privire la edificarea clădirii distruse după un „proiect individual” cu trecerea la afirmația categorică despre o „clădire complet nouă”.

Situația a fost clarificată de descoperirea proiectului Teatrului Național din Chișinău, publicat în revista *Arhitectura* în anul 1941 și republicat recent de Oana Marinache, istoric și critic de artă, în studiul monografic dedicat creației arhitectului Ernest Doneaud¹³. Astfel, au fost șterse câteva „pete albe” din istoria Teatrului Național din Chișinău: și anume că arhitectului bucureștean Ernest Doneaud (1879-1959) i-a fost comandat, în 1936, proiectul de modernizare a TNC (fig. 4); au devenit cunoscute planul parterului și planul etajului, o schiță a interiorului sălii de spectacol cu balconul și perspectiva fațadei principale a clădirii¹⁴. Calitatea imaginilor lasă de dorit, dar sunt suficient de lizibile pentru a remarca particularitățile planimetrice și ale arhitecturii clădirii teatrului.

În proiectul TNC arhitectul E. Doneaud a mizat pe păstrarea compoziției volumetric generale a clădirii vechi, pe jocul volumelor și proporții. Teatrul este alcătuit din două volume, acoperite plat: unul prismatic masiv, în care se află sala de spectacol, și un corp alungit în două niveluri, pe unde se păstra

intrarea printr-un vestibul înalt, luminat dinspre bulevard printr-o fereastră în arc alungită vertical. Din vestibul se accede în foaietul larg, cu garderobă amplasată lateral, în axa mișcării – intrarea în sala de spectacol, cu loje laterale, deasupra căreia era suspendat balconul, ce acoperea o jumătate din sala de spectacol. Scările din foaiet urcă la nivelul doi, unde se află al doilea foaiet, luminat prin largi ferestre, de unde are loc intrarea în balconul sălii de spectacol și în câteva încăperi specifice tehnicii teatrele, trecerea spre bufetul mare cu ieșire la balconul deschis spre Grădina Publică. Tot aici se află o sală mică pentru repetiții, blocuri sanitare pentru spectatori, mai multe secții tehnice. În spatele scenei lărgite considerabil au fost construite cutia scenică cu depozitele pentru rechizite și decorații. Este un proiect în care au fost folosiți cu abilitate parametrii clădirii anterioare pentru crearea spațiului interior cu destinație clară de instituție teatrală. Descrierea planimetrice proiectului, comparat cu planul Cinematografului Patria, nu lasă umbră de îndoială că este planul teatrului proiectat de E. Doneaud, inclusiv forma balconului din sala de cinema.

Stilistica arhitecturii exterioare este modernist-cubistă, constituită din forme pure, geometrice, cu paramentul tencuit neted, în care efectul plastic aparține jocului de lumină și umbră, contrapunerii golurilor și suprafețelor opace, fațada fiind lipsită de decor plastic, doar parterul este subliniat de bosaje orizontale.

¹³ Ernest Doneaud (1879-1959) – arhitect român de origine franceză. S-a născut în București în anul 1879.

¹⁴ Oana Marinache, „Ernest Doneaud, un arhitect scos din uitare”, *Adevărul*, postat 21 ianuarie 2013, https://adevarul.ro/news/bucuresti/ernest-doneaud-arhitect-scos-uitare-1_50fd54d751543977a989af72/index.html

Proiectul era însoțit de un comentariu al corespondentului special Spiridon Cegăneanu, care vizitase Chișinăul odată cu revenirea administrației române după începerea războiului și care a confruntat proiectul refacerii TNC cu clădirea respectivă, dar situația a fost dificil de înțeles, deoarece în Chișinău mai era încă o clădire pentru spectacol în proces de construcție – Palatul Cultural Unirea¹⁵. „*La Unirea Basarabiei cu Patria* – reunirea după plecarea administrației sovietice la începutul războiului din 1941 – am găsit la Chișinău un teatru, a cărui construcție era gata în exterior și care era menit să fie teatru municipal sub denumirea de Teatrul Pușkin.” Autorul articolului aflase dorința administrației sovietice din 1940 de a transforma clădirea Palatului Cultural Unirea, început în perioada interbelică și aflat și el în construcție, în teatru, cu numele poetului A. Pușkin, „ca amintire a timpului de exil petrecut de marele poet rus în acest oraș” (ceea ce s-a întâmplat mai târziu, n.n.). Și în continuare: „Clădirea aceasta a stat mult timp fără amenajările interioare, până când din inițiativa domnului Ludovic Dauș, avocat și literat, care profesa acolo, s-a alcătuit o Societate Teatrală, prin stăruințele căreia s-au făcut lucrările necesare și clădirea a fost dată menirii ei firești”. În lipsa în oraș a unui sediu pentru teatru, interiorul și partea scenică a Palatului Cultural au început a fi adaptate pentru montarea spectacolelor teatrale: „Clădirea însă nu corespundea prea bine rolului ei, iar fațada avea o înfățișare mohorâtă, neatrăgătoare”; afirmația dată se referă la Palatul Cultural, cu aspectul exterior soluționat sobru, în stil neoclasic, dar următoarea frază se referă la Teatrul Național: „În 1936 Primăria Chișinău a hotărât să aducă acestei clădiri îmbunătățirile necesare și a dat această sarcină dlui E. Doneaud”¹⁶.

Informațiile lui Spiridon Cegăneanu se referă la situația în care se afla clădirea în construcție a viitorului Teatru „A. Pușkin”, ba la clădirea Teatrului Național, fostul Club al Nobilimii, și ea în construcție, ambele clădiri fiind „fără amenajările interioare”. Oana Marinache, în comentariile sale, folosește critic informațiile apărute ulterior pe parcursul anilor despre aceste clădiri cu săli de teatru din Chișinău: „Cu toate că unele surse afirmă că teatrul a fost construit în stil neoclasic în anii '30 de

către arhitecții V. Smirnov și V. Alexandrov” (autorii indicați au finalizat interioarele în perioada postbelică, n.n.); „Spiridon Cegăneanu afirmă că lucrările exterioare erau finalizate la Marea Unire a Basarabiei cu Romania, dar că decorația interioară a fost realizată mai târziu” (ceea ce se referă la Palatul Cultural de atunci, n.n.), dar continuă: „Nu știm din ce an datează ilustrațiile [proiectul publicat în 1941, n.n.], dar se pot observa asemănări stilistice cu arhitectura carlistă de la București sau cu pavilioanele României de la expozițiile internaționale (Paris, New York)” – aprecieri corecte; „proiectul propus de Doneaud indică o schimbare radicală pentru construcția neoclasică, care urma să fie transformată într-una modernist-cubistă” – afirmație confuză, considerând că urma să fie modificată arhitectura Palatului Cultural Unirea, al cărui aspect exterior, din punct de vedere stilistic, spațial-planimetric și volumetric, era total diferit de ceea ce propunea Doneaud pentru Teatrul Național.

Deși sunt confuze, relatarea lui Spiridon Cegăneanu și comentariul Oanei Marinache constau din știri veridice, dar grupate greșit, iar prin schimbarea pieselor într-un fel sau altul s-a putut restabili coerența știrilor. Teatrul Național, care moștenise sediul Adunării Nobilimii din Basarabia, a fost re-

Fig. 5. Schiță a interiorului sălii de spectacol cu balconul, 1941.

Fig. 6. Interiorul sălii de cinema cu balconul suspendat, 2018.

¹⁵ T. Nesterova, *Istoria clădirii Teatrului „Mihai Eminescu”*, în *Identitățile Chișinăului*, 2019, p. 120-128..

¹⁶ Oana Marinache, *Ernest Doneaud: visul liniei*. București: Ed. Istoria Artei, 2015.

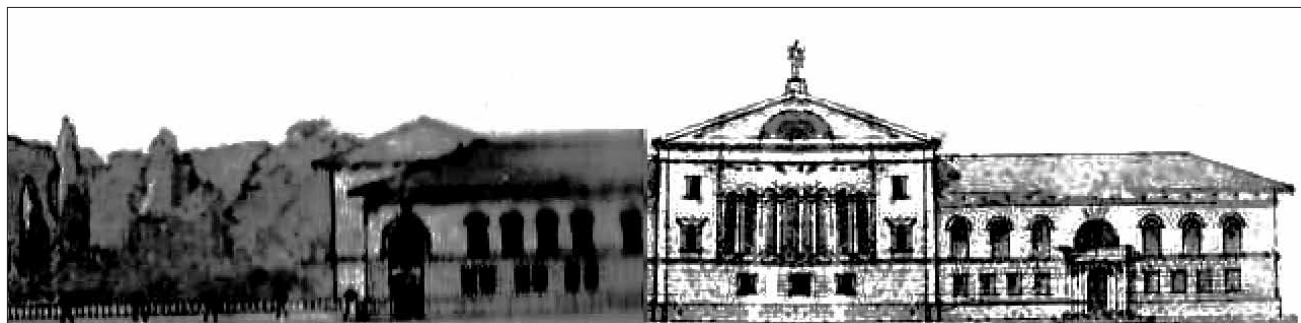

Fig. 7. Schița cinematografului Patria în „Desfășurata bd. Lenin”, 1946.

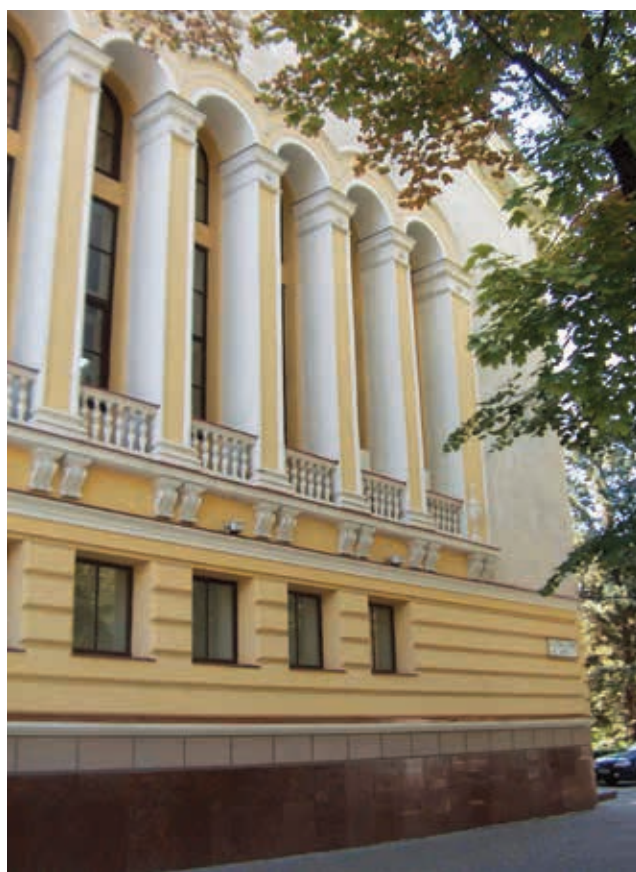

Fig. 8. Grupa din 7 ferestre alungite, Cinematograful Patria, 2010.

Fig. 9. Vedere a fațadei Cinematografului Patria, 2010.

construit conform proiectului elaborat de arhitectul Doneaud. Fațada principală a cinematografului a păstrat conceptul arhitectonic al proiectului lui Doneaud, dar a fost împodobită cu detalii în spiritul realismului socialist, cu încoronarea fațadei cu un fronton, în corespundere cu pantele laterale ale acoperișului. Comparând fațada din proiectul lui Doneaud cu fațada realizată a cinematografului, se vede cum stilistica a fost deturnată de la limbajul pur arhitectural spre o sinteză a artelor, în care ornamentul are un simbolism specific unei societăți care își caută identitatea în umanismul Renașterii italiene, forme specifice creației arhitectului Voițehovschi din această perioadă. Interiorul, așa cum este prezentat în schița publicată a lui Doneaud, este identic cu cel al sălii de cinema (fig. 5, 6), o altă mărturie că structura spațială a clădirii a fost realizată conform proiectului, dar interiorul a fost decorat cu stucaturi în stilistica realismului socialist.

Cumulând cele analizate, se poate afirma că proiectul de modernizare al Teatrului Național din Chișinău elaborat de Ernest Doneaud după anul 1936, (re)devenit cunoscut în 2015, demonstrează fără echivoc că TNC a fost edificat după proiectul său înainte de instalarea puterii sovietice, iar Cinematograful Patria i-a moștenit structura și planimetria, în perioada sovietică având loc lucrările de finisaj artistic al arhitecturii potrivit stilisticii realismului socialist.

Relatarea prezentă a istoriei construcției Cinematografului Patria nu știrbește și nu micșorează valoarea talentului arhitectului V. Voițehovschi. Nu poate fi învinuit de atribuire personală a edificării cinematografului, căci n-a afirmat în relatările despre activitatea sa că ar fi autorul proiectului, nici în autobiografia sa, unde în enumerarea proiectelor sale a indicat „cinematograful Patria, anul 1951”¹⁷. Și ultimul argument: cercetătoarea Natalia Iurcenco, stu-

¹⁷ Arhiva UTM, dosarul „V. A. Voițehovschi”.

diind creația lui A. Șciusev, a descoperit în ANFR desfășurata bulevardului Lenin din Chișinău¹⁸, realizată în a doua jumătate a anilor 1940 în atelierul din Moscova al maestrului arhitecturii sovietice (fig. 7). Pe un segment al desfășuratei laturii vestice poate fi observată clădirea Cinematografului Patria, asemănătoare cu aspectul clădirii cu care suntem obișnuiți de peste jumătate de secol. Clădirea corespunde soluției compoziționale a fațadei din proiectul lui E. Doneaud: gruparea a șapte goluri de ferestre alungite, care luminau foaierea din spatele balconului sălii de teatru, propus în proiect, era realizată, împreună cu balustrăii din partea de jos a lor, balcon în spirit francez (fig. 8), precum și geamul alungit pe verticală care lumina vestibulul, ca și ferestrele din aripa cu două etaje, jos îngemănate, sus amplasate echidistant etc. Atrage atenția că desenul desfășuratei a fost completat în spiritul realismului în baza arhitecturii Renașterii italiene, fiind încărcat cu detalii ce amintesc de arhitectura lui Andrea Palladio: fronton clasic străpuns de o fereastră în segment de cerc, cu o statuie monumentală pe coama acoperișului, ferestre și nișe laterale pe fațada corespunzătoare sălii de spectacole, parterul scos în evidență cu bosaje orizontale (fig. 9).

Valentin Voițehovschi, în timpul vieții, s-a bucurat de prețuire, servind drept protagonist al romanului „Cresc etajele” de Emilian Bucov, scris la mijlocul secolului trecut, când în proces de proiectare sau edificare se aflau cele mai prestigioase opere ale arhitectului. Într-o secțiune sincronică a vieții oamenilor de creație din perioada postbelică, sunt puse în lumină contradicțiile dramatice dintre talentul personal și presiunea colectivului, acesta din urmă fiind cheazășia creativității în etapa industrializării procesului de construcție, dar manifestându-se și primele conflicte, când scoaterea la lumină a numelui arhitectului era dur sancționată, sub învinuirea de individualism.

Pe de altă parte, procesul de proiectare era astfel organizat că autor al proiectului devenea tot colectivul implicat în elaborarea părții tehnice a proiectului. V. Voițehovschi a devenit prin hazard istoric unul din autorii arhitecturii Cinematografului Patria, intervenind și modificând stilistica decorului plastic al interioarelor și al exteriorului clădirii, ceea ce acum se numește design, pe drept incluzând cine-

Fig. 10. Poetul Emilian Bucov cu arhitectul Valentin Voițehovschi (cu fiica Natalia), protagonistul romanului „Cresc etajele”.

matograful printre cele 400 de obiective elaborate, dirijate, construite și reconstruite de el.

Vinovat de situațiile jenante din istoria sovietică din domeniul drepturilor de autor – în cazurile concrete elucidate ale proiectării Cinematografului Patria și a Teatrului „Mihai Eminescu” –, dar și din domeniul drepturilor omului a fost mediul social-politic românofob, căci personalitățile marcante ale culturii din Moldova sovietică involuntar deveneau marionete în jocul inuman al statului totalitar. Dar, până la urmă, ca întotdeauna, adevărul devine cunoscut.

Valentin Voițehovschi nu are nevoie de apărători ai onoarei sale – întreaga sa activitate, relațiile sale cu colegii și discipolii sunt o mărturie vie a unui comportament colegial, a unei vieți trăite onest, plină de dăruire pentru arhitectură.

Fig. 11. Împreună cu primul grup de studenți-arhitecți, 1965.

¹⁸ Mulțumim și pe această cale Nataliei Iurcenco pentru permisiunea de a folosi secvența dată, un material inedit în curs de apariție, în studiul prezent.

Bibliografie

Chișinău. *Enciclopedie*. Editor Iurie Colesnic. Chișinău: Muzeum, 1997.

Cinematograful Patria-Emil Loteanu între a fi sau nu a fi. <http://www.allmoldova.com/ru/news/cinematograful-patria-emil-loteanu-intre-a-fi-si-a-nu-fi>

Marinache, Oana. „Ernest Doneaud, un arhitect scos din uitare”. Postat 21 ianuarie 2013. https://adevarul.ro/news/bucuresti/ernest-doneaud-arhitect-scos-uitare-1_50fd54d751543977a989af72/index.html

Marinache, Oana. *Ernest Doneaud: visul liniei*. București: Ed. Istoria Artei, 2015.

Босенко, Григорий. *Архитектор: профессор, заслуженный деятель искусств МССР Валентин Войцеховский*. Ch.: s.n., 2009.

Босенко, Григорий. *Зодчий Валентин Войцеховский*. www.bosenko.net

Знаменитые поляки родом из Молдовы. Архитектор Валентин Войцеховский. <https://locals.md/2017/znamenityie-polyaki-rodod-iz-moldovyi-arhitektor-valentin-voytsehovskiy/>

„Кинотеатр Патрия”. *Кишинёвский обозреватель*, № 43, 26.11.2009 (oldchisinau, 24 februarie 2010).

Кишинев. Энциклопедия. Кишинев: Гл. Ред. Сов. МЭ, 1984, с. 272.

Колотовкин, А. В., Шойхет, С. М., Эльтман, И. С. *Архитектура Советской Молдавии*. Москва: Стройиздат, 1987.

Крушеван, П. *Бессарабия*, М., 1903.

История Кишинева (1466-1966). Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1966.

Смирнов, В. *Градостроительство Молдавии XIX-XX веков*. Кишинев: Изд. Картя Молдовеняскэ, 1975.